

**Хуан Матеос: *Литургија речи у византијском бојослужењу*
– историја *Литургије Светиој Јована Златоустој***

Са француског превео Новак Билић
Београд ; Париз : Метоксија ; Требиње : Видослов, 2013
197 стр. ; 21 cm
ISBN: 978-86-87529-04-5

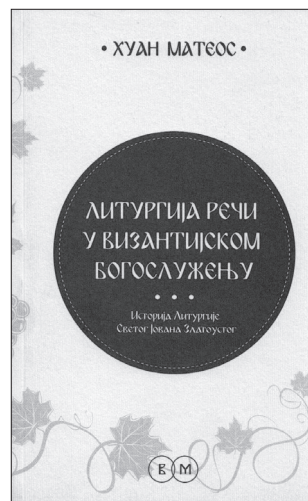
У издању *Видослова*, Епархије захумско-херцеговачке и *Метоксије*, Епархије западноевропске објављено је капитално дело Хуана Матеоса *Литургија речи у византијском бојослужењу – историја Литургије Светиој Јована Златоустој*. Одличан превод са француског изворника потписује Новак Билић.

Дело представља систематски напор аутора да на свеобухватни начин, кроз анализу различитих пракси, покаже и објасни како је настала Литургија Речи – први део Свете Литургије. У контексту богослужбених реформи ово дело може да буде од кључне важности за даљи рад на том пољу. Књига се састоји из увода, шест поглавља, закључка и апендикса.

Увод – нимало случајно – носи наслов „Псалмопој и његове врсте“, јер је појање псалама један од најзначајнијих чинилаца богослужења. Аутор одмах указује на три псалмопоја у византијском обреду (између стихова псалама које певају појци умеће

се одговарање народа; стихови псалама се без прекида мелодично изговарају; и стихове из псалама наизменично изводе две групе).

У овом контексту истичемо мишљење Ксеније Кончареве („Прилог проучавању метаструктуре литургијског дискурса: начела организације и дискурсни маркери“, *Стил* 2007, 181–182) да је псалмопој уствари реализација метаструктуре литургијског дискурса, које се као специфично богослужбено читање остварује у виду интерпретације сакралног текста, при читању одељака из јеванђељских и апостолских светих списа, али и из паримија (прокимено псалмопојање); а и као рецитативно изговарање молитвословља. То је посебан манир – како Кон-

чаревић јасно истиче на основу Матеосових истраживања – интерпретације сакралних текстова приликом саборне и појединачне молитве која је под утицајем византијског предања прихваћена у свим словенским помесним Православним Црквама (*исто*, 182).

Матеос у књизи о којој говоримо посебно истиче сведочанства Светог Јована Златоустог, затим наводи *Апостолске установе*, да би се на крају одељка фокусирао на данашње прокимено псалмопојање. Говорећи о антифоном појању Матеос наглашава да је у Цариграду и сам Псалтир био подељен на антифоне, али да је касније – аутор ово наводи на основу истраживања Дмитријевског – антифон означавао једну статију Псалтира, што се види и из Типика Светог Саве Освећеног, у коме се антифон користи за статију. Када говори о извођењу антифона, Хуан Матеос наводи да типик не даје појединости везане за извођење тропара, али да неки рукописи цариградских паримејника одређују да се након *Слава...* понавља завршетак.

Аутор затим говори о тропарима и историјском развоју појања тропара, са посебним освртом на то да је у Палестини тропар био називан *ишакојем*, а да је римско богослужење задржало стари назив за тропар.

Аутор увод завршава потпоглављем „Друге врсте псалмопоја“ (заједничко псалмопојање,

сазерцатељно псалмопојање, и наизменично читање псаламских стихова од стране два хора).

Прво поглавље – „Јектенија (синтапа) и порекло три антифона“ – почиње описом почетка свршавања Литургије на основу сведочанстава из 4. века које је оставио Свети Јован Златоусти. Аутор овде истиче у којим се рукописима налази опис места произношења велике јектеније, а затим указује на премештање исте, у неким праксама – што све траје до 13. века када јектенија коначно заузима своје данашње место. Говорећи о малим јектенијама после велике, Матеос наглашава да су оне развијени облик ђаконовог позива пред молитву. Аутор затим, говори о три антифона као о једној богослужбеној структури која је карактеристична за константинопољски обред, јер – како Матеос истиче – у палестинској пракси и не постоји. Према Типику Свете Софије описана су места извођења три антифона, а евидентно је постојање стационалног богослужења. У 10. веку долази до тога да пре Литургије нема литије, те се древна грандиозна литија своди на улазак патријарха у Цркву. Опис службе на Светли Понедељак указује на преклапање две праксе – стационалне и обичне. На крају поглавља налази се историјски преглед увођења антифона у Литургију.

Друго поглавље говори о свакодневним антифонима, њи-

ховим припевима, тропарима и молитвама. Антифони који се читају на Литургији се састоје од одређеног броја стихова из 91, 92. и 94. Псалма, а број стихова варира од праксе до праксе (од земље до земље), те Матеос – као пример – наводи грчку, словенску и арапску. Аутор наводи праксе певања тропара и кондака који се певају после входа са Еванђељем и после *Славе* и *И сагда* (Грци и Мелкити певају један кондак, а Руси певају онолико кондака колико и тропара).

Треће поглавље – „Посебни антифони, последовање изобразитељне и вход“ – почиње поређењем древне и савремене праксе у извођењу антифона. После анализе псалама који сачињавају древне посебне антифоне, Матеос закључује да је једини псалам изабран због везе са празником – псалам трећег антифона. Он објашњава антифоне великих празника, уз изузетак у случају прослављања Педесетнице, а посебно се објашњава зашто је 65. Псалам – *васкрсењски*. У посебном одељку Матеос расправља о последицама атрофије појања древних литургијских песама: *ѝрокимена* и *ѝричасна*. Настављајући анализу, аутор расправља како изобразитељна, која се у Часослову налази после шестог, или после деветог часа, може да се пева уместо три антифона, на самом почетку Свете Литургије. Најстарији рукопис

који садржи ову службу је из 9. века. На крају поглавља Матеос сумира савремене праксе у Румунији, Русији, Грчкој и код Мелкита. Затим се говори на тему входа, који је у време Светог Максима Исповедника био почетак Литургије, век касније се зове *вход са Еванђељем*, док се у 10. веку зове *вход* или *вход ѡаѝријарха*. Данас се тај вход зове малим, а вход са Даровима – великим. Матеос опет излаже данашњу праксу са прецизним следом догађаја на входу. Аутор разлаже радње у току входа и анализира их: излазак из олтара, кретање литије, молитва входа, благосиљање входа, истицање Еванђеља и входни стих – *входноје*, и на крају, улазак у олтар. Закључујући поглавље, аутор посебно говори о симболици Еванђеља, крста и тамјана; али и о еволуцији входа епископа.

Четврто поглавље – „Трисвета песма“ – започето је објашњењем данашње праксе, а затим је аутор објаснио увод у појање ове богослужбене песме уз анализу примера. Посебна потпоглавља говоре о тексту и пореклу Трисвете песме, а затим се преко објашњења трожичног, односно христолошког смисла ове песме говори о молитви – за коју аутор истиче да постоје два обрасца. Хуан Матеос се посебно осврнуо и на начин извођења Трисвете песме, а затим и на описе начина појања

Трисвете песме у Светој архијерејској Литургији, код Руса, али и у три посебна рукописа. Посебно место у истраживању заузео је и Крштењски тропар (Гал. 3, 27), али и објашњење Трисвете песме, као литијске химне. Ослањајући се на Дмитријевског и Гоара, Матеос је анализирао место мирне јектеније и молитве Трисвете песме. Затим се објашњава данашња пракса певања тропара Крсту у току треће недеље Великог поста, а онда се анализира улазак у олтарску апсиду, поздравно клицање и даје се целовити преглед развоја входа.

У петом поглављу, аутор обрађује тему читања одељака из Светог Писма на Светој Литургији. Анализа почиње описом данашње праксе код Словена и Румуна, али и код Грка и Мелкита, из чије праксе је свуда и уведен уводни поздрав. Матеос истражује и читање старозаветних пророштава, јер су у византијској, баш као и у римској, миланској, шпанској, галиканској и јерменској Цркви, постојала три читања на Литургији: старозаветно пророштво, Апостол и Еванђеље. Аутор затим објашњава читање Апостола и Еванђеља, са посебним освртом на кађење и читање молитве пред Еванђеље, да би на крају било појашњено благосиљање ђакона. Закључујући ово поглавље, Хуан Матеос целовито

сагледава службу светописамских читања.

Пошто је аутор сагледао библијска читања у византијској Литургији, у шестом поглављу, изучавао је јектенијске прозбе и молитве, посебно сугубу јектенију (дата је анализа данашњег прозбеног обрасца, а затим и приказ неколико древних образаца сугубе јектеније). Аутор посебно потпоглавље пише о месту и пореклу сугубе јектеније, али и о јектенији за оглашене, да би на крају – говорио о молитви верних, са посебним освртом на образац из *Ајосџолских усџанова* којим се прописује клечање током читања јектеније. Треба рећи да Хуан Матеос истиче каква је литургијска улога молитава верних.

У посебном додатку аутор расправља о два проблема приликом превођења Литургије Светог Јована Златоуста. На крају превода књиге на српски језик дат је индекс библијских цитата, индекс имена и индекс појмова.

Уз посебну захвалност на преводилачком труду Новаку Билићу, књигу – због своје мултидисциплинарности и свеобухватности – препоручујемо ђацима и студентима за истраживања из литургије, појања, историје, догматике и црквених уметности.

Ивица Чаировић